

RECENZE A ANOTACE

Šmihula, Daniel: *Evolúcia práva*

Bratislava: Epos, 2013. 271 s. ISBN 978-80-8057-987-6

Miloš Večeřa*

V bratislavském nakladatelství Epos vyšla začátkem tohoto roku zajímavá a zpracováním originální práce JUDr. et MUDr. Daniela Šmihuly, Ph.D., Dr. iur., která se snaží postihnout mechanismus evolučního vývoje práva jako výraz kolektivní evoluční selekce spočívající ve vzájemném konkurenčním působení jednotlivých lidských společností. Autor tak uplatňuje v biologii používaný evoluční přístup i na vysvětlení vývoje ekonomiky, kultury, společnosti, ale i práva.

I.

Zvolený koncept práva si od autora vyžádal multidimenzionální přístup z hlediska řady vědních oborů, a to nejen právní teorie, právní filosofie, právní sociologie, právní psychologie, právní antropologie, právních dějin, ale i řady některých dalších společenských a přírodních věd. Autor se tak pokusit poskládat z mozaiky přístupů a stanovisek řady vědních oborů vlastní koncept práva, který je obtížně empiricky uchopitelný a může se kritikům jevit i jako spekulativní.

Práci o celkem 271 stranách autor rozdělil na úvod, šestnáct kapitol a závěr. Práce vychází z širokého okruhu knižních pramenů, včetně řady titulů zahraniční provenience, a internetových zdrojů.

* Prof. JUDr. PhDr. Miloš Večeřa, CSc., Katedra právní teorie Právnické fakulty Masarykovy univerzity, Brno.

II.

V úvodu práce autor exponuje problematiku, jíž se chce v práci zabývat. Stručně ji charakterizuje jako snahu nalézt základní mechanismus, který určuje vývoj práva a společenské organizace, a který dává i právu takový obsah, jaký má. Cílem práce je tak odpovědět na některé základní otázky práva, především: co je právo, jak a proč vzniklo a jaké jsou příčiny a podněty vývoje práva. Je třeba říci, že si autor takto položil velmi ambiciózní, nesnadno však dosažitelný cíl.

Autor nejprve poskytuje přehled tradičních teorií o původu práva od dualismu iusnaturalismu a iuspozitivismu až po přístupy právní antropologie. Právě právní antropologie poukázala na vývojový aspekt práva a jeho sepětí s kulturou společnosti. Vedle tradičně kladených otázek o vztahu moci a práva a morálky a práva autor připomíná i témata vztahu práva a efektivnosti a potřebu analýzy společenské účelnosti a užitečnosti toho kterého právního systému. Autor se nutně dostává i k základním právně sociologickým kontextům práva, k právu jako jednomu z normativních systémů, tvořících součást kulturní nadstavby a jejich dynamiky. Ukazuje význam kulturního přenosu, který je mnohem rychlejší než genetický přenos. Hledá základní způsoby změny práva a dalších normativních systémů a společenské organizace, co je hlavním „motorem“ vývoje kultury a práva a jakou metodu lze použít pro „objektivní“ hodnocení úrovně či vyspělosti té které kultury či civilizace oproti jiným. Zde se autor dostává k tomu, že rozhodující je všechno to, co zabezpečuje přežití spole-

čenství a jeho šíření na úkor sousedů. Tímto rozhodujícím mechanismem je mechanismus evoluce, který umožňuje vysvětlení vývoje ekonomiky, kultury a společnosti obecně, ale i jednotlivých kulturních a sociálních jevů konkrétně.

V dalších kapitolách autor orientuje svůj výklad k podstatě mechanismu kolektivní evoluční selekce. Myšlenka evoluční selekce není nová a lze zde připomenout zejména Charlese Darwina, Herberta Spencera a některé představitele sociálního darwinismu. Ve svých úvahách autor vychází z axiomatického předpokladu, že evoluční mechanismus je základem jakéhokoli vývoje a pokroku. Jeho projevem na makrosociální úrovni je pak mechanismus kolektivní evoluční selekce představující stěžejní zákonitost. Lze jím vysvětlit, proč se prosadily určité myšlenky a inovace a jiné ne.

Autor poskytuje přehled vybraných teorií, které usilují o propojení modelu biologické a kulturní evoluce, a čtenář tak má možnost se seznámit se základními charakteristikami memetické teorie, teorie kulturní evoluce, teorie humánní sociobiologie, teorie humánní behaviorální ekologie, teorie evoluční psychologie a teorie geneticko-kulturní koevoluce. Teprve až po seznámení se s těmito přístupy považuje autor za vhodné podrobněji vysvětlit působení mechanismu kolektivní evoluční selekce v lidské společnosti i s jeho aplikací na vývoj práva. Autor poskytuje i celkové shrnutí kroků, kterými se mechanismus kolektivní evoluční selekce uplatňuje jako zákonitost objektivní společenské reality. Lze je shrnout takto (s. 99): Základní podmínkou je existence vícerých jasně definovaných a alespoň částečně na sobě nezávislých společenstev. Společenské uspořádání, vztahy a pravidla se musí v průběhu času měnit, a to v důsledku náhodného kulturního posunu, vědomé reformátorské činnosti a kopírování cizích vzorů na různé úrovni. Změny ve společenském a kulturním modelu se odrazí v efektivitě fungování společnosti. Dochází ke konfrontaci rozdílných modelů s rozdílnými úrovněmi efektivit. Společenstvo s nižší mírou efektivitivity buď přebere efektivnější model cizího společenství nebo si ho efektivnější společenství může postupně podrobit či ho i zničit.

Výsledkem kolektivní evoluční selekce je tak fakt, že se postupně šíří efektivnější kulturní a sociální model úspěšného společenství. Společenství s efektivnějším modelem reprodukce (evoluční selekce) ekonomického života, vojenské a politické organizace i normativních systémů se tak prosazují na úkor ostatních. Tomuto selektivnímu mechanismu je podrobováno i samotné právo, které zpětně ovlivňuje fungování každé společnosti. Autor ukazuje, že v podstatě člověka je sklon dodržovat sociální normy a zdůrazňuje význam práva. Právo je jednou z nejvýznamnějších složek organizace společnosti a podstatně určuje, zda daná společnost a její model organizace uspějí v mechanismu kolektivní evoluční selekce. Fungování mechanismu kolektivní

evoluční selekce se autor snaží s větším či menším úspěchem ukázat na mnoha historických příkladech.

Celkově můžeme autorovy myšlenky shrnout do závěrů, že v dlouhodobém časovém a rozsáhlém prostorovém rámci směřuje vývoj lidské společnosti k takovému modelu uspořádání (včetně práva), který zvyšuje její konkurenceschopnost vůči jiným komunitám a umožňuje její vlastní přežití. Jiné cíle, jako naplnění etického ideálu nebo zájmů jednotlivců, mají druhotný charakter. Stejně evoluční zákonitosti platí podle autora i pro právní systém a jeho jednotlivé instituty. Hlavním cílem a smyslem existence práva z pohledu teorie kolektivní evoluční selekce tedy není dosažení spravedlnosti, ale upravit v konkrétním společenství vnitřní vztahy tak, aby dosažená míra efektivnosti fungování společenství byla v porovnání s jinými společenstvími co možná nejvyšší.

III.

Šmihula ve své práci zvolil jeden z možných antropologicko-sociologických přístupů k sociální realitě a právu a k vývoji těchto fenoménů. Práce je postavena na několika základních předpokladech, jejichž zpochybnění by znamenalo zpochybnění celé konstrukce práce. Jde tak o volbu paradigmatického přístupu k sociální fakticitě, z něhož nutně vyplývá řada konceptuálních otázek, např. zda to, co platí v oblasti živé přírody funguje podobně i v sociální realitě, zda vývoj znamená spění k vyšší kvalitě, jak objektivně posoudit, co je vyšší kvalitou apod. Sociální realita zahrnuje řadu oblastí sociálního života, zejména jde o oblasti ekonomiky, politiky, práva, morálky, náboženství, vědy a další. Dostáváme se zde ale k obtížným otázkám, například zda vývoj (evoluční selekce) vede ve všech těchto oblastech sociálního života k dosažení kvalitativně vyšší úrovně, zda je některá z těchto oblastí sociálního života (právo, ekonomika) pro vyšší úroveň sociokulturního systému určující apod. Velcí sociální myslitelé nahlíželi v tomto ohledu na roli jednotlivých oblastí sociálního života rozdílně. Např. Max Weber zdůrazňoval roli protestantské morálky pro rozvoj kapitalismu, Émile Durkheim význam dělby práce, tedy ekonomických vztahů apod.

Je třeba dát autorovi za pravdu, že role práva v moderní a pozdně moderní společnosti, na rozdíl od společnosti tradiční, nabývá na významu a představuje v právním státě základní instrument sociální organizace společnosti a politické moci, je to i základní nástroj sociálního inženýrství, tedy cílené společenské změny. Na druhé straně ale nelze roli práva přeceňovat, jak k tomu mají právníci blízko. Příkladem může být antický Řím s dobově dokonalým právem, který byl rozvrácen barbary s mnohem jednodušším kmenovým právem.

Práce je zpracována s dobrou znalostí předmětného tématu, má promyšlenou konstrukci a přistupuje k problematice analyticky i synteticky. Čtenář může vznášet k práci řadu koncepčních i výsledkových připomínek anebo se nechá vést autorovou bohatou argumentací a dojde k názoru, že autorova práce potvrzuje tzv. Ockhamovu břitvu, že pokud existuje pro nějaký jev

více vysvětlení, pak je lépe upřednostnit to jednodušší a nejméně komplikované. Ať tak, či tak, je třeba konstatovat, že Šmihulova práce je neobyčejně myšlenkově bohatá, je sympatická vědeckým zaujetím autora a zasvěceností a šíří autorovy argumentace, kterou ale ne každý bude akceptovat. Už proto stojí kniha za čtenářovu pozornost.